Myra Balabanova

Irta Kassák Lajos

EGY BARÁTOM érkezett meg külföldről a feleségével. Diego Novarro, akivel két esztendeig együtt kószáltunk Párizsban. Mint festő, a kezdeti szürrealista mozgalomhoz tartozott és azóta sem tért át egyenesebb utakra, de időközben szerencsésen megnősült. A felesége orosz táncosnő. Myra Balabanova.

Ó Istenem, milyen messze van a tegnapi valóság és mennyire elhalványulnak emlékeink!

Kedvetlenül léptem ki az ajtón. Szeretettel kellene sietnem régi barátomhoz és kíváncsibb lehetnék a feleségére. Orosz és táncosnő, ebben a szóban benne van minden jóígéret. Emlékszem az orosz balettre Párizsból, azóta sem láttam táncot, ami művészet lett volna. Minden megjelenési formában és így a táncban is szeretem a művészetet, az orosz pszichét nagyon is rokonomnak érzem s ma mégis csak illendőségből megyek el a színházba. Kegyetlenül elfoglalnak a magam bajai és teljességgel kielégítenek pillanatnyi örömeim. Alig veszem észre, hogy bekerültem a színházba.

Valahol a kulisszák mögött ráütöttek az érzékenyen szunyókáló gongra és a nagy terem megzeng, mintha a levegő tele lenne millió láthatatlan fémlemezzel. A főreflektor a közönség háta mögött a falból sugárzik ki egy kis lyukon. A fény áthasít a homályon, nekivágódik a függönynek s akár a megolvadt arany, szétfolyik a kék bársonyon.

Még egyszer a gong s aztán harmadszor.

A színpadtér függönyökkel tagolt. A művésznő a háttérben áll, közvetlenül a vörös drapéria előtt, nagyon rövid, gazdagon fodrozott fekete ruhácskában. Érdekes jelenség s ha csak nem történik meg vele az, ami a hiú pávával történt a mesében, biztos a siker. De lehet, ha megmozdul, ha produkálni akarja magát, ugyanolyan kiábrándító lesz a tánca, mint a páva éneke. Egy szemüveges fiatalember ül a zenészek helyén a mélységben, kézzel, lábbal dolgozik. Az előretörő fiatal lengyel muzsikusok egyikének a kompozícióját játssza zongorán s valami különös ütőhangszeren. Szinte tam-tamszerű, ritmikus zene, de mégsem őrjöngő jazz és nem is primitív iskola. Minden mellékzörej, nüanszírozó túltelítettség nélkül szállnak föl a hangok a színpad felé. Minél hangosabbak lesznek, annál dinamikusabban törnek előre, a laikus fül is megérezheti ellenállhatatlanul lökő erejüket. Minden elragadóan szép és boldogan, erősen érezzük, hogy jelen van a művészet.

A hangok szemmelláthatóan odaértek az emberi figura mellé, aki a vörös háttérben áll nyugodtan, lábhegyen és előrenyujtott karokkal. A zene, akárha

teste lenne, hozzáér és elindítja a táncosnőt. Azt várhattátok, hogy most a mozdulatok lágy, összefogódzó egymásutánja következik, az iskolai gyakorlatok variánsa és mindennek éppen az ellenkezője történik. A zene, ami úgy kezdődött, mint az enyhe tavaszi eső, egyre határozottabban pattog, az álló alakban felszabadítja a lefogott erőket, a test megmozdul, ugrik, perdül, körben szalad, groteszkül összecsuklik, hogy aztán kiegyenesedjen, mint egy gyászfátyollal átkötött gyertyaszál. Nem behízelgők ezek a mozdulatok, hanem támadók és gúnyolódók.

A közönség soraiban alig hangzik föl taps. Nem értik miről van szó a színpadon, mi születik meg és fejlődik ki pompás valóságában pillanatok alatt, előttük, a szemük láttára. Van úgy, hogy a meglepetések megdöbbentik és elnémítják az embereket. Nem tudják, hogyan adózzanak ezért a különös produkcióért. Várják, hogy mi következik, hátha a táncosnő mozdulataiban leereszkedik közéjük, hogy aztán elragadtatásukban gonoszul megcibálják, vagy a legjobb esetben agyonbecézzék. Azért jöttek el, hogy kitombolhassák magukat a pénzükért s most várnak a jelre, ami jogaikhoz segítheti őket.

A függöny újból szétomlik s most, mintha egy alakban két személy állna a színpadon. Nem is áll, hanem mozog, kicsit triviális, de nagyon is biztos és kifinomult vonalakban. Jobbról egy apáca fehér ruhában, ami majdnem övig felhasított, balról egy gavallér frakkban és klakkban, ahogyan a vőlegények jelennek meg vidéki fényképészek előtt. Ez a két figura egyszerre mozog, hiszen a kettő egy test, csak a művészet hatalma lehet az, ami kettőnek láttatja velünk az egyet, magasnak az alacsonyt és tündöklőn világosnak azt, ami koromfekete. A közönség nem találja a helyét, valószínűleg, amíg a színpadra bámult, rájött arra, hogy az ember kezei nem arra valók, hogy időnként összecsapkodja azokat, mint a láncon táncoltatott medve a mancsait, ha édességgel kedveskednek neki.

Nagyon elhagyatottnak érzem magam ebben a közönyben és sivárságban. Jó, hogy Myra Balabanova színpadon van, táncol s így anélkül, hogy elmozdulnék a helyemről, magához emel, villanó ugrásaival és dobbantó perdüléseivel.

A szünetben hallom, hogy a cigarettázó és csípőig dekoltált nők közül valaki azt mondja:

— No, gyerekek, hát ez a néni se valami sokat tud.

— Lehet, hogy az oroszoknál ezt nevezik művészetnek! Istenem, hol van ez Niddy Impekoventől?!

Myra Balabanova térdig érő fehér ingecskében táncol. Az ingnek mintha nem lenne anyaga, mint valaminek a visszfénye, imbolyog, libben és terül szét a reflektor sugarában.

Myra Balabanova mintha finoman csiszolt üveg mögött táncolna. Az aranyhalakra gondolok, amelyek a régimódi úriházak üvegmedencéiben úszkálnak. Myra Balabanova átér keresztben a színpad egyik oldaláról a másik-

ra. A hosszú lábszárai szétnyílnak s ugrás közben úgy látni, mintha az egész test egy szempillantásra megállna a fellendült ív tetején. Elképzelhetetlen, hogy milyen könnyűséggel dobja át magát egyik pontról a másikra.

Nagyszerű két óra volt. A nyugtalanság, amivel elindultam hazulról, elcsöndesedett bennem, olyan jól bántak velem, mint a fenevaddal a mindenható cirkuszigazgató, ha friss húst vet elé takarékossági szándék nélkül. Mégis csak jó volt elindulni hazulról, a mindennapi gondok egy időre a háttérbe szorultak, hogy új csodákkal teljék meg a szemem s az alkotás vágya még mélyebbé és kiirthatatlanabbá gyökerezzen bennem.

Együtt ebédeltünk Myra Balabanovával és Diego Novarróval.

— Szép város — mondja Myra Balabanova. — A lakossága is igen szép fajtának látszik, úgy szemre, de nem kívánnék itt maradni. Mit gondol, nagyon rossz voltam délelőtt?

— Aki ennyire tökéletes, az egy vadidegen társaságban, amilyen a mai közönség volt, csak a nyugtalanság érzetét keltheti föl. A négy-ötpengős jegyek még nem jelentenek kulcsot a művészet lényegéhez. Ha itt maradna közöttünk, akkor ennek a társaságnak nagy része úgy lépne föl, mint a személyes ellensége, de ugyanakkor a barátai is megjelennének a porondon. Amit ön színaranyból csinál a pódiumon, azt ők aprópénzben szétrajongják a közhangulatban.

— De azért azt hiszem — szólt közbe Diego Novarro, — ha még egyszer jönnénk, akkor megint összecsődülnének csodát nézni.

— Derék fiú vagy — mondom. — A szép fekete hajadból alig is maradt meg valami a fejeden, de azért még mindig úgy beszélsz, mint mikor a Dome terraszán a szürrealizmusról beszéltél.

— Valóban azt hiszem, hogy amit Myra hozott, az új és tökéletes. És a szürrealizmus mellett is kitartok. A mai generáció olyan, mintha a múmiák elevenedtek volna meg és jöttek volna elő a múzeumokból. Én ma már nem festek, de a fényképészetben, amit szintén művészetnek tartok, ugyanazokat a törekvéseket vallom, mint annak idején a piktúrában.

— Szóval nem festesz, hanem fotografálsz. Miért? Tán csak nem azért, mert ma ez divatosabb?

— A fotomontázsaim...

— Édes fiam! A fotomontázsaid az én részemre nem jelentenek semmit! A montázs nagyon is jelentéktelen mellékzsengéje a fotoművészetnek. Még olyan jelentőséget sem tulajdonítok neki, mint az egyes izmusoknak a festészetben. A fotoművészet a fényalakítás művészete és nem szabad illusztratív eszközzé süllyeszteni. A montázs a mesterembereké. A fotoművész fénnyel és árnyékkal dolgozik.

Myra Balabanova figyelt bennünket s most bólint, mint aki megértett és nekem ad igazat. Az ebédre azt mondja:

— Jól főznek. Az ilyen ételektől kellene, hogy pezsegjen az emberekben a vér. De hiszen ezek olyanok, hogy tapsolni is lusták.

Este kávéházban ülünk. A nagy hodály tele van csillárokkal. Parvenű túlzsúfoltság bútorokban, a tapéták színeiben, világításban és mindenben, ami körülöttünk van. És mégis minden rideg és kényelmetlen. Akárha egy vasút-állomás fantasztikus várótermében ülnénk unottan és idegenül a kibírhatatlan környezetben. Zsongás és zűrzavar, a túlzsúfolt asztalok, mint burjánnal benőtt szigetek állnak a füstös térben. Valóban jó lenne, ha már jelezné a vonat érkezését, kimennénk a perronra és elutaznánk, szebb, emberségesebb tájakra. Milyen különös, hogy utazásra gondolok s most csakugyan hajlandó is lennék rá, hogy beüljek a vonatba.

— Utazni szeretnék! — mondom közbe átmenet nélkül és nem törődve azzal, hogy a többiek mit beszélnek.

— Eljöhetnél velünk — kapja el a szavaimat Diego Novarro. — Myra még föllép egy-két helyen, aztán utazunk hozzánk, Spanyolországba. Autóval megyünk, beszéljünk meg egy találkozót s eljövünk érted.

— Spanyolországba? De miért éppen Spanyolországba?

— Ott most szükség van a magunkfélére. Spanyolországban sok szépség és gazdagság van és olyan helyei is akadnak, ahol talán az emberek is boldogok.

— Akkor inkább Oroszországba mennék. Mikor jött el Oroszországból Myra Balabanova?

Az asszony mosolyogva felel. Kedvesen néz rám, de a szeme sugarai kemények s mintha gúny is lenne a pilantásában.

— Ó, én akkor még egészen kislány voltam, mikor Oroszországból eljöttem.

Mikor lehetett az, hogy Myra Balabanova eljött Oroszországból? Mennyi idős lehet? Alig látszik huszonhat évesnek, de sokkal érettebb, nyugodtabb, kifejezőbbek a mozdulatai, mint a huszonhat éves lányoké, ha azok történetesen művészek is. Nagy fekete szeme van és sűrű, fekete haja, csak kissé lapított arcából, erős csontozatából lehet szláv eredetére következtetni. Zöld szaténruha van rajta, nem divatos, de nagyon stílusos. Látni, hogy nem a divatlapok szerint csináltatja a ruháit. Alig marad valami rajta mezítelenül és mégis dominálnak a test vonalai. Nem mutat meg semmit, de mindent megláthatunk belőle, ha van hozzá szemünk. Nyugodtan ül, mert tudja, hogy rejtve van az idegenek előtt és érzi, hogy a barátainak, mint művész és asszony jelenik meg egyszerre. Van benne valami, ami az arisztokratikus spanyol zsidókra emlékeztet. Nem lehet véletlenség, hogy Diego Novarróval talán egy életre összetalálkozott.

— Ha jól megnézem, Myra Balabanova, úgy látom, jobban hasonlít Diegóra, mint a sokmillió Ivánra, Marjusára és a többiekre ott Ázsia kezdetén.

— Mondták már, hogy van bennem valami spanyolos s talán valami zsidó is. Ilyesmire gondol, ugye?

— Talán valami távoli vérkeveredés. Ma már nem is beszélhetünk tiszta fajokról.

— Az apám orosz nemesember

volt és városi elöljáró. Szabadgondolkodó volt és az 1905-ös forradalom után menekülnünk kellett Szentpétervárról. Kétéves voltam, nagyon halványan emlékszem ezekre az időkre. Legtisztábban a dadámra emlékszem. A vonat döcögött velünk, én a kaukázusi asszony ölében üldögéltem és ő cukrozott fügével kedveskedett nekem. Hosszú volt ez az utazás, nagyon hosszú... Erre is emlékszem.

Megakadtam az előbb elhangzott számoknál és hangosan kimondom a gondolataimat:

— Legfeljebb huszonhat évesnek látszik...

— Harminc vagyok.

A beszélgetés rapszodikusan folyik, mert közben vendégek érkeznek az asztalhoz. Két hivatalnok a spanyol követségről, akik nem jelentek meg a matinén, most azonban nyegle előkelőséggel bókolnak Myra Balabanovának. Oroszbarátságukkal is eldicsekszenek, hiszen „ők is a forradalom katonái". Myra Balabanova néhány kedves mosoly után átadja őket Diego Novarrónak. Kijelenti, hogy mindketten örülnek a megtiszteltetésnek, de ahogy a párja felé szól, benne van a hangja lejtésében: csinálj velük, amit akarsz! Sokkal őszintébb és barátkozóbb a három fiatal lánnyal, akik szintén táncművészetre készülnek s most jól esik nekik a beérkezett személyiség bűvkörében sütkérezni. Nincs kritikájuk,de annál inkább telítettek önmaguk és pályájuk iránti rajongással. Myra Balabanova úgy bánik velük, akárha nem is emberek lennének. Kedves hozzájuk, játszik velük és örül a már szinte együgyű naivitásuknak. Ha valaki becsukott szemmel hallgatná a szavait, nem is harminc, hanem negyvenévesnek képzelné Myra Balabanovát.

Egy „művészeti kritikus" kérdésekkel okvetetlenkedik, amelyek inkább a pletykálkodni szerető vénkisasszonyok kíváncsiskodásához, mint egy kritikus érdeklődéséhez hasonlítanak. De a páciens nem jajdul fel az ellenfél rozsdás zsebkése alatt. A „kritikus" intim kis asszonyi ügyek iránt érdeklődik s ő felületes semmiségeket beszél olyan közvetlen egyszerűséggel, mint egy angyal. A „kritikus" valóban angyali teremtménynek látja a „ragyogó művésznőt" s amikor elmegy, Myra Balabanova cinikusan fölsóhajt:

— Milyen kiállhatatlan, ostoba fajzat valamennyi! A világ minden táján meglepnek ezek az élősdiek.

— Milyen különös ön, Myra Balabanova. Harmincéves gyönyörű nő, nagyszerű művész és belülről milyen keserű ember. Boldog lehetne saját nagyszerűségében és úgy beszél, úgy mozog, mintha hadilábon állna az egész világgal. Akkor is gondoltam erre, mikor táncolni láttam. Gúnyolódik és a nézői úgy érezhetik, mintha személyesen őket akarná megbántani.

— Ha nem tudnék gúnyolódni, el sem bírnám az életet. Álmodozó természet vagyok, s csak azt szeretem igazán, ami elérhetetlen. Csak a magam igazságaiban hiszek s az úgynevezett valóságot hazugságnak és kellemetlen-

nek érzem magam körül. Azért gúnyolódom, hogy leleplezzem ennek a valóságnak a tarthatatlanságát. Higgye el, amit szeretünk, afölött nem tudunk gúnyolódni. Melyik hívő mondana gúnyos megjegyzést Istenre és melyik szerelmes tenné ki nevetség tárgyául a kiválasztottját.

— A szerelmesekről ne beszéljünk.

— De igen. Hiszen ők a legérdekesebbek valamennyiök között. Az ő állapotuk áll legközelebb a teremtő művész állapotához. A szerelmes nem a valóságba szerelmes, hanem annak a tükröződésébe. A legtöbb nő és férfi, akibe szerelmesek vagyunk, a szomszédunk részére egy jó szivarral, vagy egy szép gyöngyszemmel sem ér fel és mi csodálatosnak, az egyedülálló legszebbnek látjuk. De mondom, ez nem a tárgynak magában rejlő értéke, hanem a szemlélő érdeme. Például annakidején nagyon szerelmes voltam egy férfibe és akármit tettem, nem tudtam meghódítani. Miért? Mert ő szerelmes volt egy szeplős, kissé kancsalszemű festőnövendékbe. Kibírhatatlan nőszemély volt a testvérei számára is, vajjon az a férfi, talán a kerek világon egyedül, miért tarthatta szépnek?

Mit felelhetnék Myra Balabanovának? Nem nagy dolgok, amiket mond, egy filozoptrina filozofálgatása, de úgy beszél, hogy elismerem: mélységesen és tragikusan igaza van. Jóformán kérdezetlenül így árulják el magukat az emberek egy kávéházi beszélgetés közben. Hányan akár az életüket is feláldoznák ezért a nőért és ő örökre boldogtalannak érzi magát.

— Nem készül visszamenni Oroszországba? — kérdezem egyenes kitérővel.

— Majd, ha tudok valamit a mesterségemben, akkor visszamegyek. Ajándékot akarok nekik vinni, nem kopogtathatok be náluk üres kézzel. Ha majd itt lesz az ideje, elviszem nekik magamat, akiknek már van Gorkijuk és Saljapinjuk.

Közben Diego Novarro is visszatalált hozzánk. Ő Picassóról és Juan Grisről lelkesedik, mert hogy ezek az ő nációjához tartoznak.

— Mi is előbbre léptünk, mert vannak vezető szellemeink.

És ebben neki is igaza van.

Lehet, hogy elmegyek Spanyolországba. Fölülök a vonatra és nekivágok a világnak.

Majdnem elhatároztam magam erre az útra, de álmomban még ezen az éjszakán megjelent előttem Myra Balabanova. Végtelen meredek úton ereszkedett felém, ugyanaz a fehér kis ingecske volt rajta, amiben táncolni láttam, könnyedén fölém hajolt és elindultunk a hajnali réten kéz a kézben; könnyű szellő röpködött körülöttünk, harmat csillogott a füveken s a virágok nyíló kelyhei messzehangzóan csilingeltek.

✦